

بررسی ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی جمعیت بر اساس سنین منفرد در سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

زهرارضایی قهرودی

سعیده کامگار

علیرضا زاهدیان

پژوهشکده‌ی آمار
گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

بهار ۱۳۹۳

پیش‌گفتار

انسان از هنگام تولد تا مرگ دوره‌های مختلفی را از نظر مرحله‌های رشد فردی و اجتماعی سپری می‌کند. تردیدی نیست که رفتارهای اقتصادی و نیازهای هر فرد همواره در مرحله‌های مختلف زندگی در حال تغییر و متأثر از تغییرات ساختارهای جمعیتی هستند. از آن‌جا که اصلی‌ترین مؤلفه جمعیتی سن است و ترکیب سنی یک جمعیت نشان‌دهنده‌ی ساختار سنی آن جمعیت است، توجه به تغییرات ویژگی‌های جمعیتی در طول زمان بسیار با اهمیت بوده و تأثیرات قابل توجهی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی یک کشور دارد.

از آن‌جا که پدیده‌هایی از جمله دستیابی به مقاطع مختلف تحصیلی، وضع سواد، ازدواج، باروری، فارغ‌التحصیلی، اشتغال، مسکن، طلاق، بی‌همسری بر اثر فوت همسر، مهاجرت، دسترسی به مسکن، خودرو، اینترنت و رایانه از جمله پدیده‌هایی هستند که به‌طور معمول در زندگی اعضای یک جامعه روی می‌دهند و هر کدام از این رویدادها می‌توانند در یک فاصله‌ی سنی مشخص رخ دهند، بررسی پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی در هر یک از این بازه‌های سنی و یا سنین منفرد، نیازمند آگاهی از مولفه‌های جمعیتی و چگونگی توزیع سنی جمعیت در آن جامعه به منظور تصمیم‌گیری برای وضع فعلی و ترسیم چشم‌انداز آینده، مورد نیاز تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان کشور است. در این مطالعه با استفاده از اطلاعات سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به بررسی ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی جمعیت براساس سنین منفرد در نقاط شهری و روستایی ایران پرداخته شده است. این پژوهش با همکاری خانم‌ها دکتر زهرا رضایی قهرودی و سعیده کامگار و آقای علیرضا زاهدیان انجام شده است که بدین‌وسیله به پاس تلاش‌های مستمر صورت گرفته، صمیمانه از آن‌ها تشکر و قدردانی می‌شود.

همچنین پژوهشکده‌ی آمار در انجام این بررسی از همکاری مالی و فنی صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA) در ایران بهره برده است که بدین‌وسیله صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود.

از خوانندگان محترم تقاضا می‌شود، نظرات اصلاحی خود در ارتباط با محتوای مجموعه‌ی حاضر را به گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی پژوهشکده‌ی آمار منعکس نمایند.

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پژوهشکده‌ی آمار

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات	۱
۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- اهداف و ضرورت	۲
۳-۱- تعاریف و مفاهیم	۲
فصل دوم: ساختار و ترکیب سنی جمعیت	۱۳
۱-۲- مقدمه	۱۳
۲-۲- ساختار جمعیت در جهان	۱۳
۳-۲- ساختار و ترکیب سنی جمعیت در ایران	۱۵
۴-۲- سالخوردگی	۲۱
فصل سوم: وضع زناشویی	۲۷
۱-۳- مقدمه	۲۷
۲-۳- میانگین سن در اولین ازدواج	۲۷
۳-۳- بررسی وضع زناشویی	۲۹
۱-۳-۳- افراد حداقل یکبار ازدواج کرده	۳۰
۲-۳-۳- افراد هرگز ازدواج نکرده و مضیقه ازدواج	۳۴
۳-۳-۳- خانوارهای تک سرپرست	۴۱
فصل چهارم: سواد و تحصیلات	۴۳
۱-۴- مقدمه	۴۳
۲-۴- بررسی وضع سواد در جهان	۴۳
۳-۴- بررسی وضع سواد در ایران	۴۹
۴-۴- بازماندگان از تحصیل در جهان	۵۲
۵-۴- بازماندگان از تحصیل در ایران	۵۳
۶-۴- بررسی تحصیلات در جهان	۵۵

۵۹.....	۴-۷- بررسی تحصیلات در ایران.....
۷۱.....	فصل پنجم: وضع فعالیت.....
۷۱.....	۵-۱- مقدمه.....
۷۲.....	۵-۲- بررسی جهانی وضع بازار کار.....
۷۵.....	۵-۳- بررسی وضع بازار کار در ایران.....
۸۳.....	فصل ششم: باروری.....
۸۳.....	۶-۱- مقدمه.....
۸۴.....	۶-۲- تحولات باروری در جهان.....
۸۷.....	۶-۳- تحولات باروری در ایران.....
۹۱.....	فصل هفتم: مهاجرت.....
۹۱.....	۷-۱- مقدمه.....
۹۲.....	۷-۲- مهاجرت بین‌المللی.....
۹۳.....	۷-۳- ترکیب سنی و جنسی مهاجرت بین‌المللی.....
۹۵.....	۷-۴- ترکیب سنی مهاجران در ایران.....
۹۷.....	۷-۵- ترکیب سنی مهاجران در ایران به تفکیک علل مهاجرت.....
۱۰۳.....	فصل هشتم: امکانات و تسهیلات خانوار.....
۱۰۳.....	۸-۱- مقدمه.....
۱۰۳.....	۸-۲- نحوه تصرف واحد مسکونی.....
۱۰۸.....	۸-۳- زیربنا و سال اتمام بنای محل سکونت.....
۱۱۲.....	۸-۴- وسایل و امکانات و تسهیلات مورد استفاده خانوار (اتومبیل شخصی، یارانه و ...)
۱۱۵.....	فصل نهم: نتیجه‌گیری.....
۱۲۷.....	مرجع‌ها.....

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲: جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه آن: ۱۳۳۵-۱۳۹۰	۱۵
جدول ۱-۳: توزیع نسبی زنان و مردان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب وضع زناشویی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۲۹
جدول ۲-۳: روند درصد هرگز ازدواج نکرده از کل جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر به تفکیک گروه سنی و جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۶
جدول ۳-۳: درصد زنان و مردان مجرد در گروه‌های مختلف سنی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۸
جدول ۴-۳: روند عدم تعادل نسبت‌های جنسی در سنین ازدواج: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۹
جدول ۵-۳: توزیع نسبی مردان و زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده به تفکیک وضع سواد و سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۴۰
جدول ۱-۴: تعداد بی‌سوادان بزرگسال زن و مرد به تفکیک محل سکونت محل سکونت (میلیون نفر): ۱۹۹۰ و ۲۰۰۷	۴۵
جدول ۲-۴: تعداد زنان و مردان ثبت‌نام شده در آموزش عالی و سهم زنان به تفکیک ناحیه: ۱۹۹۹-۲۰۰۷ میلادی	۵۸
جدول ۳-۴: تعداد و درصد فارغ‌التحصیلان و جمعیت در حال تحصیل بر حسب دوره تحصیلی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۶۰
جدول ۱-۵: سهم مردان و زنان شاغل در سه بخش عمده‌ی اقتصادی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۷۹
جدول ۱-۷: تعداد مهاجران بین‌المللی (بر حسب میلیون)	۹۲
جدول ۱-۸: تعداد و درصد خانوارهای کل کشور برحسب نحوه تصرف واحد مسکونی	۱۰۴
جدول ۲-۸: درصد خانوارهای کل کشور برحسب مساحت زیربنای واحد مسکونی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۰۸

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱-۲: اختلاف جمعیت طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۰ به تفکیک مناطق	۱۴
شکل ۲-۲: توزیع جغرافیایی جمعیت در سال ۲۰۱۰ به تفکیک مناطق	۱۵
شکل ۳-۲: جمعیت کشور به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۶
شکل ۴-۲: هرم سنی جمعیت کشور: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۷
شکل ۵-۲: نسبت جنسی جمعیت کشور: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۷
شکل ۶-۲: هرم سنی جمعیت به تفکیک محل سکونت: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۸
شکل ۷-۲: تعداد کل زنان و مردان ۶۰ ساله و بالاتر در جهان از سال ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۰ میلادی	۱۹
شکل ۸-۲: سهم جمعیت ۶۰ سال و بیشتر از جمعیت کل به تفکیک مناطق از سال ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۰ میلادی	۲۰
شکل ۹-۲: سهم زنان و مردان ۶۰ ساله و بالاتر از کل جمعیت ۶۰ ساله و بالاتر در جهان و مناطق: ۲۰۱۰ میلادی	۲۱
شکل ۱۰-۲: امید به زندگی مورد انتظار زنان و مردان در جهان در سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۵ میلادی	۲۱
شکل ۱۱-۲: سهم جمعیت ۶۰ ساله و بیشتر در کشورهای مختلف جهان: ۲۰۱۲ و ۲۰۵۰ میلادی	۲۳
شکل ۱۲-۲: نسبت وابستگی سالمندی و افزایش نسبت وابستگی سالمندی تا سال ۲۱۰۰ به تفکیک مناطق	۲۳
شکل ۱۳-۲: جمعیت ۵۰ سال و بالاتر کشور به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۲۴
شکل ۱۴-۲: نسبت جمعیت ۵۰ سال و بالاتر کشور از کل جمعیت به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۲۴
شکل ۱-۳: میانگین سن در اولین ازدواج برای زنان و مردان و تفاوت در سال‌ها برای کشورهای که زنان به طور متوسط در سن ۲۰ سالگی یا زودتر ازدواج می‌کنند، از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶ میلادی	۲۸
شکل ۲-۳: جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر حداقل یک بار ازدواج کرده برحسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۰
شکل ۳-۳: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر حداقل یک بار ازدواج کرده برحسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۰
شکل ۴-۳: جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر حداقل یک بار ازدواج کرده برحسب سن و جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۱
شکل ۵-۳: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر حداقل یک بار ازدواج کرده برحسب سن و جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰	۳۱

شکل ۳-۶: جمعیت زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر حداقل یک‌بار ازدواج کرده بر حسب سن و به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۲

شکل ۳-۷: سهم جمعیت زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر حداقل یک‌بار ازدواج کرده بر حسب سن و به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۲

شکل ۳-۸: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بی‌همسر به دلیل فوت بر حسب سن به تفکیک جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۳

شکل ۳-۹: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بی‌همسر به دلیل فوت همسر از جمعیت حداقل یک‌بار ازدواج کرده بر حسب سن به تفکیک جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۳

شکل ۳-۱۰: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بی‌همسر به دلیل طلاق بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۴

شکل ۳-۱۱: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بی‌همسر به دلیل طلاق از جمعیت حداقل یک‌بار ازدواج کرده بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۴

شکل ۳-۱۲: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۵

شکل ۳-۱۳: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۵

شکل ۳-۱۴: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده بر حسب سن و جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۷

شکل ۳-۱۵: سهم جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده بر حسب سن و جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۷

شکل ۳-۱۶: مقایسه‌ی درصد مجردین مرد و زن در گروه‌های سنی پنج‌سال: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۳۸

شکل ۳-۱۷: توزیع نسبی مردان و زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده با سواد به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۴۰

شکل ۳-۱۸: توزیع نسبی مردان و زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر هرگز ازدواج نکرده بی‌سواد به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۴۰

شکل ۳-۱۹: جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر خانوارهای تک‌سرپرست بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۴۱

شکل ۳-۲۰: سهم جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر خانوارهای تک‌سرپرست بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۴۱

شکل ۴-۱: میزان باسوادی در کشورهای مختلف: ۲۰۰۷-۲۰۰۸ ۴۴

شکل ۴-۲: درصد زنان بی‌سواد بزرگسال به تفکیک مناطق در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۷ میلادی ۴۶

شکل ۴-۳: نرخ باسوادی بزرگسالان به تفکیک جنس و مناطق در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۷ میلادی ۴۷

شکل ۴-۴: نرخ باسوادی جوانان به تفکیک جنس و مناطق در سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۷ میلادی ۴۸

شکل ۴-۵: سهم یا میزان بی‌سواد جمعیت ۶ ساله و بیش‌تر: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۴۹

- شکل ۴-۶: جمعیت ۶ ساله و بیشتر بی سواد برحسب سن به تفکیک جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۰
- شکل ۴-۷: سهم یا میزان بی سواد جمعیت ۶ ساله و بیشتر به تفکیک جنس: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۰
- شکل ۴-۸: جمعیت ۶ ساله و بیشتر بی سواد برحسب سن به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۱
- شکل ۴-۹: سهم یا میزان بی سواد جمعیت ۶ ساله و بیشتر به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۱
- شکل ۴-۱۰: تعداد کودکان بازمانده از تحصیل در جهان به تفکیک مناطق: ۲۰۰۰-۲۰۱۱ ۵۲
- شکل ۴-۱۱: جمعیت لازم‌التعلیم، تعداد و سهم بی سوادان لازم‌التعلیم به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۴
- شکل ۴-۱۲: جمعیت بازمانده از تحصیل در سنین ۶ تا ۱۷ سال به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۴
- شکل ۴-۱۳: سهم بازماندگان از تحصیل در سنین ۶ تا ۱۷ سال به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۵۵
- شکل ۴-۱۴: نرخ خالص ثبت نام در مقطع ابتدایی و راهنمایی به تفکیک جنس و ناحیه: ۱۹۹۹-۲۰۰۷ میلادی ۵۶
- شکل ۴-۱۵: نرخ خالص ثبت نام در مقطع متوسطه به تفکیک جنس و ناحیه: ۱۹۹۹-۲۰۰۷ میلادی ۵۷
- شکل ۴-۱۶: تعداد فارغ التحصیلان بر حسب مدرک تحصیلی ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۱
- شکل ۴-۱۷: سهم فارغ التحصیلان بر حسب مدرک تحصیلی ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی از کل باسوادان فارغ التحصیل به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۲
- شکل ۴-۱۸: تعداد فارغ التحصیلان تحصیلات عالی برحسب مدرک تحصیلی به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۳
- شکل ۴-۱۹: سهم فارغ التحصیلان تحصیلات عالی برحسب مدرک تحصیلی به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۴
- شکل ۴-۲۰: تعداد و سهم فارغ التحصیلان سوادآموزی بزرگسالان به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۵
- شکل ۴-۲۱: تعداد و سهم جمعیت در حال تحصیل برحسب مدرک تحصیلی ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۷
- شکل ۴-۲۲: تعداد و سهم جمعیت در حال تحصیل تحصیلات عالی از کل جمعیت در حال تحصیل برحسب مدرک تحصیلی به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۸
- شکل ۴-۲۳: تعداد و سهم جمعیت در حال تحصیل سوادآموزی بزرگسالان به تفکیک سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۶۹
- شکل ۵-۱: روند بیکاری جهانی و پیش بینی آن از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷ ۷۲
- شکل ۵-۲: جمعیت سن اشتغال، اشتغال کل و نرخ اشتغال: ۲۰۰۶-۲۰۱۸ میلادی ۷۴

- شکل ۳-۵: تعداد بیکاران جهان (میلیون نفر) و پیش‌بینی آن در چهار زمان ۲۰۱۲، ۲۰۱۳، ۲۰۱۵ و ۲۰۷۵..... ۷۵
- شکل ۴-۵: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بیکار بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۶
- شکل ۵-۵: نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۶
- شکل ۶-۵: نرخ بیکاری مردان ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۷
- شکل ۷-۵: نرخ بیکاری زنان ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۷
- شکل ۸-۵: نرخ مشارکت جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۸
- شکل ۹-۵: نرخ مشارکت جمعیت مردان ۱۰ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۸
- شکل ۱۰-۵: نرخ مشارکت جمعیت زنان ۱۰ ساله و بیش‌تر بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۸
- شکل ۱۱-۵: جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر دارای درآمد بدون کار غیرفعال بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۹
- شکل ۱۲-۵: سهم افراد دارای درآمد بدون کار بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۷۹
- شکل ۱۳-۵: سهم مردان و زنان شاغل در سه بخش عمده‌ی اقتصادی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۸۰
- شکل ۱۴-۵: تعداد و سهم مردان شاغل بر حسب سن در سه بخش عمده‌ی اقتصادی: ۱۳۹۰..... ۸۱
- شکل ۱۵-۵: تعداد و سهم زنان شاغل بر حسب سن در سه بخش عمده‌ی اقتصادی: ۱۳۹۰..... ۸۱
- شکل ۱-۶: میزان کل باروری (تولدهای هر زن): ۲۰۱۰-۱۹۵۰..... ۸۴
- شکل ۲-۶: میزان کل باروری به تفکیک مناطق: ۲۰۱۰-۱۹۵۰..... ۸۴
- شکل ۳-۶: پیش‌بینی میانه‌ی کل باروری طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۵ و ۲۰۱۵-۲۰۲۰..... ۸۶
- شکل ۴-۶: متوسط زنده‌زایی ویژه‌ی سنی به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۸۷
- شکل ۵-۶: متوسط زنده‌زایی نکاحی ویژه‌ی سنی به تفکیک نقاط شهری و روستایی: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۸۸
- شکل ۶-۶: تعداد زنان حداقل یکبار ازدواج کرده بدون فرزند، دارای ۱ و ۲ فرزند بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۸۹
- شکل ۷-۶: سهم زنان حداقل یکبار ازدواج کرده بدون فرزند، دارای ۱ و ۲ فرزند بر حسب سن: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۹۰
- شکل ۱-۷: میانه سنی مهاجران و میانه‌ی سنی کل جمعیت در سال ۲۰۱۳ میلادی..... ۹۳
- شکل ۲-۷: توزیع مهاجران در مناطق در حال توسعه و مناطق توسعه‌یافته به تفکیک سن، ۲۰۱۳ (میلیون نفر)..... ۹۴

- شکل ۷-۳: نسبت مهاجران در مناطق توسعه‌یافته به مهاجران در مناطق در حال توسعه به تفکیک سن و جنس، ۱۳۰۲..... ۹۴
- شکل ۷-۴: نسبت زنان به مردان مهاجر بین‌المللی به تفکیک گروه سنی برای جهان، مناطق توسعه‌یافته و در حال توسعه، ۱۳۰۲..... ۹۵
- شکل ۷-۵: سهم مهاجران در هر سن از کل مهاجران طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ و ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۹۶
- شکل ۷-۶: میزان مهاجرت سالانه (در هر ۱۰۰۰ نفر) طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ و ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۹۷
- شکل ۷-۷: جمعیت مهاجران واردشده در هر سال طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵..... ۹۷
- شکل ۷-۸: تعداد مهاجران واردشده طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵ به تفکیک علت مهاجرت..... ۹۸
- شکل ۷-۹: میزان مهاجرت سالانه واردشده طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵ به تفکیک برخی علل مهاجرت..... ۹۹
- شکل ۷-۱۰: سهم مهاجران واردشده طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵ به تفکیک برخی علل مهاجرت..... ۱۰۰
- شکل ۸-۱: تعداد خانوارهای کل کشور برحسب نحوه تصرف واحد مسکونی و سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۴
- شکل ۸-۲: تعداد خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت ملکی زمین و بنا: عرصه و اعیان برحسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۵
- شکل ۸-۳: سهم خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت ملکی زمین و بنا: عرصه و اعیان برحسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۵
- شکل ۸-۴: تعداد خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت ملکی بنا: اعیان برحسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۶
- شکل ۸-۵: سهم خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت ملکی بنا: اعیان برحسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۶
- شکل ۸-۶: تعداد خانوارهای مستاجر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۷
- شکل ۸-۷: سهم خانوارهای دارای مستاجر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۷
- شکل ۸-۸: تعداد خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت رایگان بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۷
- شکل ۸-۹: سهم خانوارهای دارای نحوه تصرف محل سکونت رایگان بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۷
- شکل ۸-۱۰: تعداد خانوارهای با زیربنای ۵۰ متر و کم تر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۹
- شکل ۸-۱۱: سهم خانوارهای با زیربنای ۵۰ متر و کم تر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۰۹
- شکل ۸-۱۲: تعداد خانوارهای با زیربنای ۵۱ تا ۷۵ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۱۰

- شکل ۸-۱۳: سهم خانوارهای با زیربنای ۵۱ تا ۷۵ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۰
- شکل ۸-۱۴: تعداد خانوارهای با زیربنای ۷۶ تا ۸۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۰
- شکل ۸-۱۵: سهم خانوارهای با زیربنای ۷۶ تا ۸۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۰
- شکل ۸-۱۶: تعداد خانوارهای با زیربنای ۸۱ تا ۱۰۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۱
- شکل ۸-۱۷: سهم خانوارهای با زیربنای ۸۱ تا ۱۰۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۱
- شکل ۸-۱۸: تعداد خانوارهای با زیربنای ۱۰۱ تا ۱۵۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۱
- شکل ۸-۱۹: سهم خانوارهای با زیربنای ۱۰۱ تا ۱۵۰ متر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۱
- شکل ۸-۲۰: تعداد خانوارهای با زیربنای ۱۵۰ متر و بیشتر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۲
- شکل ۸-۲۱: سهم خانوارهای با زیربنای ۱۵۰ متر و بیشتر بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۲
- شکل ۸-۲۲: خانوارهای حداقل دارای موتورسیکلت بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۳
- شکل ۸-۲۳: سهم خانوارهای حداقل دارای موتورسیکلت بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۳
- شکل ۸-۲۴: خانوارهای حداقل دارای خودروی سبک بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۴
- شکل ۸-۲۵: سهم خانوارهای حداقل دارای خودروی سبک بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۴
- شکل ۸-۲۶: خانوارهای حداقل دارای یارانه در محل سکونت بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۴
- شکل ۸-۲۷: سهم خانوارهای حداقل دارای یارانه در محل سکونت بر حسب سن سرپرست خانوار: ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ۱۱۴

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن یکی از اصلی‌ترین منابع تامین آمارهای مورد نیاز برای شناخت کشورها از ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی برای برنامه‌ریزی، نظارت و ارزیابی خدمات و فعالیت‌های ملی و منطقه‌ای است. امروزه در اغلب کشورها سرشماری‌های نفوس و مسکن به فاصله‌ی ۵ یا ۱۰ ساله به مرحله‌ی اجرا در می‌آید. از آنجایی که در این سرشماری‌ها جمعیت به‌عنوان محور و هدف توسعه، از ابعاد مختلف مورد توجه قرار می‌گیرد و اطلاعات به تفصیل گردآوری می‌شود، لذا از منابع بسیار غنی در شناخت ویژگی‌های جمعیتی کشور محسوب می‌شوند.

از آنجا که اصلی‌ترین مؤلفه جمعیتی سن است و ترکیب سنی یک جمعیت نشان‌دهنده‌ی ساختار سنی آن جمعیت است، توجه به تغییرات ویژگی‌های جمعیتی در طول زمان بسیار با اهمیت بوده و تأثیرات قابل توجهی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی یک کشور دارد.

پدیده‌هایی همچون دستیابی به مقاطع مختلف تحصیلی، وضع سواد، ازدواج، باروری، فارغ‌التحصیلی، اشتغال، مسکن، طلاق، بی‌همسری بر اثر فوت همسر، مهاجرت، دسترسی به مسکن، نحوه‌ی تصرف محل سکونت، دسترسی به خودرو، اینترنت، رایانه و ... از جمله پدیده‌هایی هستند که به‌طور معمول در زندگی اعضای یک جامعه روی می‌دهند که هر کدام از این رویدادها می‌توانند در یک فاصله‌ی سنی مشخص رخ دهند. به عنوان مثال، افراد جوان جمعیت با پدیده‌هایی چون تحصیل، خدمت سربازی، ازدواج، باروری، فارغ‌التحصیلی، اشتغال و مهاجرت روبرو هستند، در حالی که پدیده‌های سالمندی و بازنشستگی مربوط به افراد پیر جمعیت است. به عبارت دیگر، با افزایش میانگین سنی جمعیت (پیرتر شدن جمعیت)، پدیده‌هایی مانند ازدواج، باروری و اشتغال رو به کاهش می‌رود و در مقابل پدیده‌هایی چون بازنشستگی و سالمندی بیش‌تر رخ می‌دهد. بدیهی است که بررسی پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی در هر یک از این بازه‌های سنی و یا سنین منفرد، نیازمند آگاهی از مولفه‌های جمعیتی و چگونگی توزیع سنی جمعیت در آن جامعه است. با توجه به این‌که شناخت تغییرات سنی پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی به منظور تصمیم‌گیری برای وضع فعلی و ترسیم

۲ بررسی ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی جمعیت سنین منفرد

چشم‌انداز آینده، مورد نیاز تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان کشور است، در این تحقیق علاوه بر انجام مطالعات تطبیقی و بررسی ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی در جهان براساس گزارش سازمان ملل متحد، به بررسی ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی جمعیت سنین منفرد در ایران پرداخته شده است.

۱-۲- اهداف و ضرورت

همانطور که اشاره شد به دلیل اینکه پدیده‌های مختلف ممکن است در یک فاصله‌ی سنی و یا سنین مشخصی در طول زندگی انسان رخ دهد، بنا بر این بررسی پدیده‌های اجتماعی و اقتصادی جمعیت براساس سنین منفرد و مقایسه‌ی آن‌ها طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ براساس یافته‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن به منظور آگاهی از مولفه‌های جمعیتی و چگونگی توزیع سنی جمعیت از اهداف اصلی این طرح است. در این طرح پژوهشی به بررسی روند تغییرات سنی پدیده‌هایی چون جمعیت، وضع زناشویی، سواد و تحصیلات، وضع فعالیت، باروری، مهاجرت، نحوه‌ی تصرف محل سکونت و امکانات و تسهیلات خانوار به شرح زیر پرداخته می‌شود:

- بررسی ساختار و ترکیب سنی جمعیت
- بررسی الگوی سنی جمعیت براساس وضع زناشویی
- بررسی الگوی سنی جمعیت براساس سواد و تحصیلات
- بررسی الگوی سنی جمعیت براساس وضع فعالیت
- بررسی الگوی سنی باروری زنان
- بررسی الگوی سنی جمعیت براساس مهاجرت و دلایل آن
- بررسی الگوی سنی سرپرست خانوار براساس نحوه‌ی تصرف واحد مسکونی و مساحت و امکانات و تسهیلات خانوار (خودرو، رایانه و ...)

۱-۳- تعاریف و مفاهیم

تعاریف، مفاهیم و شاخص‌های بخش جمعیت

جمعیت (جامعه مورد سرشماری)

اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در ایران قرار دارد و نیز اعضای تمامی خانوارهای معمولی غیرساکن کشور، جامعه مورد سرشماری را تشکیل می‌دهند. اعضای هیئت‌های سیاسی و سفارتخانه‌های خارجی در ایران و افراد خانوار آنان جزو جامعه مورد سرشماری محسوب نمی‌شوند، اما ایرانیان عضو هیئت‌های سیاسی و سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور و افراد خانوار آنان، جزو جامعه مورد سرشماری به حساب می‌آیند.

خانوار معمولی

خانوار معمولی از چند نفر تشکیل می‌شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می‌کنند، با یکدیگر هم‌خرج هستند و معمولاً با هم غذا می‌خورند. در مواردی خانوار معمولی می‌تواند یک نفره باشد.

خانوار معمولی ساکن

خانواری که در اقامتگاه ثابت (مکان‌های محل سکونت ساخته شده از مصالح سخت و نیز چادر ثابت، آلونک، کپر و...) سکونت دارد، «خانوار معمولی ساکن» نامیده می‌شود.
شهر (نقطه شهری)
منظور از شهر، هر یک از نقاطی است که دارای شهرداری باشد.

آبادی (نقطه روستایی)

آبادی به مجموعه یک یا چند مکان و اراضی به هم پیوسته (اعم از کشاورزی و غیرکشاورزی) گفته می‌شود که خارج از محدوده شهرها واقع شده و دارای محدوده ثبتي یا عرفی مستقل باشد. اگر آبادی در زمان سرشماری، محل سکونت خانوار یا خانوارهایی باشد، «دارای سکنه» در غیر اینصورت، «خالی از سکنه» تلقی می‌شود.

جمعیت ساکن در نقاط شهری

منظور از جمعیت ساکن در نقاط شهری در هر یک از محدوده‌های بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی شهرهایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر شهر، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن شهر واقع است.

جمعیت ساکن در نقاط روستایی

منظور از جمعیت ساکن در نقاط روستایی در هر یک از محدوده‌های دهستان، بخش، شهرستان، استان یا کشور، جمعیت تمامی آبادی‌هایی است که در همان محدوده قرار دارد و جمعیت هر آبادی، عبارت است از مجموع تعداد اعضای همه خانوارهای معمولی ساکن، مؤسسه‌ای و گروهی که اقامتگاه معمولی آنان در زمان سرشماری در آن آبادی واقع است.

سرپرست خانوار

منظور از «سرپرست خانوار»، عضوی از خانوار است که در خانوار به این عنوان شناخته می‌شود. سرپرست خانوار معمولاً مسئولیت تأمین تمام یا بخش عمده‌ای از هزینه‌های خانوار یا تصمیم‌گیری در مورد نحوه هزینه کردن درآمدهای خانوار را بر عهده دارد. بدیهی است که در خانوار یک نفره، همان شخص سرپرست خانوار است.

سن

منظور از سن، تعداد سال‌های کاملی است که از زمان تولد فرد گذشته است.

نسبت جنسی

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان یا زنان به مردان که معمولاً به صورت درصد بیان می‌شود. در این گزارش، نسبت تعداد مردان به زنان ارائه شده است.

$$\text{نسبت جنسی} = \frac{M}{F} \times 100$$

که در آن، M تعداد مردان و F تعداد زنان است.

شاخص سالخوردگی

شاخص سالخوردگی یا نسبت سالمندان به کودکان از تقسیم جمعیت بالای ۶۴ سال به جمعیت زیر ۱۵ سال در عدد ۱۰۰ به دست می‌آید.

نسبت وابستگی

نسبت وابستگی کل از تقسیم جمعیت کمتر از ۱۵ سال و بالای ۶۴ سال به جمعیت ۱۵-۶۴ ساله به دست می‌آید. نسبت وابستگی کودکان و نوجوانان از تقسیم جمعیت کمتر از ۱۵ سال به جمعیت ۱۵-۶۴ ساله و نسبت وابستگی سالمندان از تقسیم جمعیت بالای ۶۴ سال به جمعیت ۱۵-۶۴ ساله به دست می‌آید.

تعاریف، مفاهیم و شاخص‌های بخش وضع زناشویی

وضع زناشویی

دارای همسر: زنان یا مردانی که عقد ازدواج بسته‌اند، اعم از این‌که در هنگام سرشماری با همسر خود زندگی مشترک داشته یا نداشته باشند دارای همسر محسوب می‌شوند.

بی‌همسر بر اثر فوت همسر: زنان یا مردانی که همسرشان فوت کرده است و تا زمان سرشماری مجدداً ازدواج نکرده‌اند، بی‌همسر بر اثر فوت همسر شناخته می‌شوند.

بی‌همسر بر اثر طلاق: زنان یا مردانی که از همسر خود بر اثر طلاق جدا شده و تا زمان سرشماری مجدداً ازدواج نکرده‌اند، بی‌همسر بر اثر طلاق تلقی می‌شوند.

هرگز ازدواج نکرده: زنان یا مردانی که تا زمان سرشماری همسر اختیار نکرده‌اند، هرگز ازدواج نکرده شناخته می‌شوند. زنان یا مردانی که نامزد شده ولی هنوز عقد نکرده‌اند، در این گروه قرار می‌گیرند.

پیش‌رسی ازدواج^۱

این شاخص از تقسیم جمعیت ۱۰-۱۹ (۱۵-۱۹) ساله حداقل یک بار ازدواج کرده به کل جمعیت ۱۰-۱۹ (۱۵-۱۹) ساله و ضرب آن در عدد ۱۰۰ به دست می‌آید.

تجرد قطعی

در جمعیت‌شناسی کسانی که تا سن ۵۰ سالگی ازدواج نمی‌کنند، مجرد قطعی نامیده می‌شوند و شاخص تجرد قطعی در رابطه با آن‌ها محاسبه می‌شود. این شاخص با استفاده از گروه‌های سنی ۵ ساله، به روش زیر قابل محاسبه است.

$$S_{0.} = \frac{S_{0.}^{49} + S_{0.}^{50}}{2}$$

که در آن:

$S_{0.}^{49}$: درصد افراد هرگز ازدواج نکرده در گروه سنی ۴۵-۴۹ ساله

$S_{0.}^{50}$: درصد افراد هرگز ازدواج نکرده در گروه سنی ۵۰-۵۴ ساله

^۱ Early Marriage

میانگین سن در اولین ازدواج ($SMAM^2$):

این شاخص با استفاده از گروه‌های سنی ۵ ساله‌ی ۱۰-۵۴ یا ۱۵-۵۴ ساله با استفاده از روش هاینال قابل محاسبه است. فرمول زیر گروه سنی ۱۰-۵۴ ساله را مبنای محاسبه قرار داده و نماگر مذکور از رابطه زیر به دست می‌آید.

$$SMAM = \frac{5 \sum_{i=1}^{49} S_i - 40 \times S_{50}}{100 - S_{50}} + 10$$

که در آن S_{50} تجرد قطعی و

S_i : درصد افراد هرگز ازدواج نکرده در هر گروه سنی

در صورتی که گروه سنی ۱۵-۵۴ مبنای محاسبه قرار گیرد، فرمول فوق با کمی تغییر به کار می‌رود،

$$SMAM = \frac{5 \sum_{i=1}^{49} S_i - 35 \times S_{50}}{100 - S_{50}} + 15$$

عمومیت ازدواج

در جامعه‌ی افراد در معرض واقعه‌ی ازدواج (جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر)، کسانی که تا قبل از رسیدن به سن ۵۰ سالگی حداقل یک بار ازدواج کرده باشند، از شمول مجردان قطعی خارج شده و در رابطه با آن‌ها شاخص دیگری به نام عمومیت ازدواج مطرح می‌شود. این شاخص از رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$G = 100 - S_{50}$$

سهم جمعیت حداقل یکبار ازدواج کرده

نسبت تعداد افراد حداقل یکبار ازدواج کرده به جمعیت ۱۰ سال و بیشتر.

$$\text{سهم جمعیت حداقل یکبار ازدواج کرده} = \frac{\text{جمعیت حداقل یکبار ازدواج کرده}}{\text{جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر}} \times 100$$

این سهم در هر سن یا گروه از تقسیم تعداد افراد به کل جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در آن سن یا گروه سنی به دست آمده و به صورت درصد بیان می‌شود. این سهم برای جمعیت دارای همسر، بی‌همسر بر اثر طلاق، بی‌همسر بر اثر فوت و قابل محاسبه است.

² Singulate Mean Age At First Marriage

تعاریف، مفاهیم و شاخص‌های بخش سواد و تحصیلات باسواد

کسانی که می‌توانند به فارسی یا هر زبان دیگری متن ساده‌ای را بخوانند و بنویسند خواه مدرک رسمی داشته یا نداشته باشند، باسواد تلقی می‌شوند. همه محصلان از جمله نوآموزان سال اول ابتدایی و سوادآموزان نهضت سوادآموزی نیز باسواد به حساب می‌آیند.

در حال تحصیل

کسی «در حال تحصیل» تلقی می‌شود که طبق برنامه‌های رسمی آموزشی کشور جمهوری اسلامی ایران به تحصیل مشغول باشد. افرادی که در خارج از کشور به تحصیل اشتغال دارند و همچنین طلاب حوزه‌های علمیه و سوادآموزان نهضت سوادآموزی نیز، در حال تحصیل محسوب می‌شوند.

فارغ التحصیل

فارغ التحصیل به فردی گفته می‌شود که آموزش‌های علمی و عملی مربوط به یک دوره آموزش رسمی را فرا گرفته و حائز شرایط دریافت گواهینامه آن دوره شناخته می‌شود.

پایه، دوره یا مدرک تحصیلی

پایه، دوره یا مدرک تحصیلی برای افراد در حال تحصیل و افراد غیر محصل بر اساس سطوح، چارچوب‌ها و توصیه‌های طبقه‌بندی بین‌المللی سطوح آموزشی و رشته‌های تحصیلی^۳ و انطباق آن با نظام آموزشی کشور در گذشته و حال، تنظیم شده است. مشروح مصادیق سطوح و دوره‌های تحصیلی در نشریه «طبقه‌بندی سطوح آموزشی و رشته‌های تحصیلی ایران بر اساس ISCED-97» موجود است.

میزان باسوادی

این میزان در هر جامعه از تقسیم تعداد افراد باسواد در یک سن یا گروه سنی معین به جمعیت آن سن یا گروه سنی به دست می‌آید و معمولاً به صورت درصد بیان می‌شود.

نسبت باسوادی

نسبت تعداد افراد باسواد به جمعیت ۶ سال و بیشتر تر.

جمعیت باسواد

$$\text{نسبت باسوادی} = \frac{\text{جمعیت باسواد}}{\text{جمعیت ۶ ساله و بیشتر تر}} \times 100$$

جمعیت ۶ ساله و بیشتر تر

این نسبت در هر سن یا گروه از تقسیم تعداد افراد به کل جمعیت (۶ ساله و بیشتر تر) در آن سن یا گروه سنی به دست آمده و به صورت درصد بیان می‌شود.

تعاریف، مفاهیم و شاخص‌های بخش وضع فعالیت کار

کار، آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی (فکری یا بدنی) است که به منظور کسب درآمد (نقدی یا غیرنقدی) انجام شود و هدف آن تولید کالا یا ارائه خدمت باشد. فعالیت افراد زیر نیز به عنوان مصادیق کار محسوب می‌شود:

³ International Standard Classification of Education